

De openbare bibliotheek als marktcorrigerende factor: waarheid of wens?

Julie Hendrickx, VVBAD

Met dank aan Patrick De Rynck (Vlaamse Auteursvereniging), Koen Van Bockstal (Vlaams Fonds voor de Letteren) en Bruno Vermeeren (VVBAD)

Foto's © Koninklijke Bibliotheek van België

Openbare bibliotheken worden verwacht een collectie samen te stellen die breed, onafhankelijk en vrij van commerciële invloeden is. En tegelijkertijd afgestemd op de noden van de lokale gemeenschap. Zo luidt de opdracht alleszins.

Een bibliotheek die uitsluitend de collectie centraal zet is vandaag old school. In moderne bibliotheken staat niet het boek maar de gebruiker centraal. De behoeften van die gebruiker primeren steeds meer en worden nauwellettend in de gaten gehouden: van aankoopsuggesties en uitleencijfers tot marktonderzoek en gebruikersprofielen.

Alle openbare bibliotheken streven een collectie na die

steunt op principes zoals pluriformiteit, actualiteit, kwaliteit, verscheidenheid en evenwicht. Maar een old school bibliotheek presenteert al haar gebruikers graag een zo groot mogelijk aanbod. Vraaggerichte bibliotheken sturen hun collectie door collectie- en gebruikersprofielen nauwkeurig afgestemd op alle doelgroepen. Wat zijn de gevolgen van deze mentaliteitswijziging voor collectieonderdelen waar minder

belangstelling voor bestaat? Worden die behouden, afgebouwd en afgevoerd?

Want betekent meer vraaggericht werken ook niet dat de collectie marktgerichter wordt opgebouwd? En gepresenteerd? Het retailconcept geeft de openbare bib een commerciële flair. Het frisse en moderne uitzicht moet, logischerwijs, een impact hebben op de uitleencijfers. Als bibliotheken het concept strak hanteren, valt de bib weldra niet meer te onderscheiden van de boekhandel.

Bovendien komen de collectiebudgetten onder druk te staan. Een meer vraaggerichte collectie is dan een reddingsboei. Er is minder geld om aan te kopen en alles moet dan optimaal renderen. In tijden van besparingen wil je dat wat je aankoopt ook succes kent. Vandaag moet je meer dan vroeger motiveren dat de uitgaven verantwoord zijn.

En ook bij de bron beweegt er wat. Kleinere en onafhankelijke boekhandels en uitgeverijen hebben de afgelopen jaren vaak de duimen moeten leggen voor grotere concerns die grotere aankoopkortingen kunnen geven, een trend die verschalend werkt op het aanbod. Meer dan de nicheboekhandel, leggen de grote ketens nadruk op wat er vlot verkoopt. Moeilijke genres een kans geven, interesseert hen nauwelijks. De uitgevers zien hun afzetmarkt voor poëzie en theater krimpen en brengen daardoor dan ook steeds minder op de markt.

Verarmt het literaire aanbod in de bib zonder dat we er erg in hebben? Om op die vraag een antwoord te geven, werd in 2011, op vraag van het Vlaams Fonds voor de Letteren onderzocht of openbare bibliotheken als instellingen een marktcorrigerende rol spelen. In het kader van een masterscriptie werd er onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van niet-mainstream literatuur

in de Vlaamse en Brusselse openbare bibliotheken.

In totaal werden er 50 titels van niet-mainstream literatuur één voor één door de catalogi van elke bib met een online catalogus gehaald. Toen 98,9 procent van alle Vlaamse en Brusselse bibliotheken. Die niet-mainstream literatuur bestond uit de genres proza, poëzie, essay, literaire non-fictie, kinder- en jeugdliteratuur, theater, strips, vertaalde proza en poëzie en vertaalde kinder- en jeugdliteratuur.

In eerste instantie werd er gekeken naar de aanwezigheid van de titels en genres. Daarna bracht het onderzoek ook de factoren in kaart die aanwezigheid van titels kunnen beïnvloeden: de grootte van de bibliotheken, literaire tijdschriften, literaire aandacht en prijzen, de uitgeverij en de nationaliteit of lokale verankering van de auteur.

LIEVER POËZIE DAN THEATER

De steekproef bewees dat de 50 opgegeven, minder populaire, titels inderdaad weinig voorkomen in de Vlaamse en Brusselse bibliotheekcollecties. Maar hoe groter de bibliotheek, hoe rijker het aanbod en hoe groter de kans dat er niet-mainstream literatuur te vinden is. Theater scoort overall het slechtst terwijl vertaalde kinder- en jeugdliteratuur overall nog redelijk goed vertegenwoordigd is.

In vergelijking met literaire prijzen en tijdschriften is vooral de invloed van uitgeverij en boekhandel doorslaggevend. En hoe groter, hoe omvangrijker hun invloed. Zij bepalen dus niet alleen wat er in de boekhandel verschijnt maar ook wat er in het bibliotheekrek komt.

Literaire tijdschriften worden jammer genoeg vooral passief gebruikt. De recensies verschijnen meestal pas een tijd na de publicatie van een boek. Het effect van literaire

tijdschriften is nog het grootst op kinder- en jeugdliteratuur.

Als auteur hoef je blijkbaar ook niet te rekenen op lokale verankering. Sommige steden en gemeenten hebben welwillend aandacht voor schrijvers uit eigen streek. Maar daar staat tegenover dat deze aandacht bij anderen gewoonweg ontbreekt.

Als het gaat over oorzaken wordt er vooral in de richting van de eerder vraaggerichte oriëntatie, het aankoopbeleid en de verkregen kortingen gewezen. Een algemeen aankoopbeleid zou ontbreken waardoor elke bib zo ongeveer haar eigen aanpak heeft. Door die willekeur is men gevoeliger voor commerciële factoren en argumenten. En met krappe(re) budgetten neigen bibliotheken logischerwijs naar offertes met grotere kortingen. Helaas worden die kortingen vaak gecompenseerd door een minder kwaliteitsvolle dienstverlening: zichtzendingen worden minder zorgzaam samengesteld en de bestelservice voor minder courante titels gaat er op achter uit.

Is dit voldoende om te zeggen dat het aanbod van de Vlaamse en Brusselse openbare bibliotheken verarmt? Is het tijd dat we de marktcorrigerende functie van de bibliotheek in vraag stellen?

DOOD HOUT OP DE PLANKEN?

Het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL) veralgemeent niet graag maar heeft op basis van zijn ervaring de indruk dat de collecties van openbare bibliotheken te gemakkelijk worden beïnvloed door top 10- of top 20-lijstjes, bestsellers dus. Volgens Patrick De Rynck, covoorzitter van de Vlaamse Auteursvereniging (VAV), is het ook een door auteurs veel gedeelde mening dat marktcorrectie als principe hoe langer hoe minder doorweegt in het bibliotheekbeleid. Moeilijkere genres zoals

“DE UITGEVERS ZIEN HUN AFZETMARKT VOOR POËZIE EN THEATER KRIMPEN EN BRENGEN DAARDOOR DAN OOK STEEDS MINDER OP DE MARKT.”

“HOE GROTER DE BIBLIOTHEEK, HOE RIJKER HET AANBOD EN HOE GROTER DE KANS DAT ER NIET MAIN-STREAM-LITERATUUR TE VINDEN IS.”

poëzie en theater maar ook klassiekers worden duidelijk aan de kant geschoven.

Moet een bibliotheek dan blijven investeren in boeken die nooit ontleend worden? Ja. Alleen al de vraag stellen of bibliotheken boeken in hun rekken moeten zetten die niet gelezen worden, is de uitdaging omzeilen, vindt Koen Van Bockstal, directeur van het VFL. Op voorraad houden in het rek kan volgens hem dus nooit het juiste antwoord zijn om gebruikers te enthousiasmeren over alternatieve keuzes. Ook Patrick De Rynck is de mening toegedaan dat toptitels zichzelf verhuren en het dus makkelijk scoren is met bestsellers. Ze zijn dan ook beiden overtuigd dat als bibliotheken dezelfde aandacht besteden aan moeilijkere genres dan aan bestsellers, ze gegarandeerd positieve resultaat mogen verwachten.

Maar als collectiebudgetten steeds vaker onder druk komen te staan, is het dan niet logisch dat bibliotheken investeren in materiaal dat wel gebruikt wordt? Beiden zeggen niet te blind te zijn voor slinkende collectiebudgetten maar als deze logica zou worden gevolgd, dan geeft de bibliotheek zonder meer haar marktcorrigerende rol op en volgt ze de logica van boekenketens en grootwarenhuizen waar de top 25 volstaat, aldus Koen Van Bockstal. Hij voorspelt in dit scenario zelfs een daling en uiteindelijk het achterwege blijven van het bibliotheekbezoek. Hij beseft ook wel dat, als je publieke middelen op een zo goed en efficiënt mogelijke manier wil besteden, je ook niet blind mag zijn voor een cijfermatige aanpak. Op voorwaarde dat het één van de verschillende aspecten is die wordt meegenomen in de beoordeling van het functioneren van de bibliotheek. Als cijfers te dominant worden, is de situatie problematisch. Want als men als oplossing de zekerheid van steeds

groeïende uitleencijfers kiest, volgt men gewoon het vrijmarktdenken en dat lijkt ons in een context van bibliotheken een gevaarlijke tendens, die lijnrecht ingaat tegen de democratisering van kennis, informatie en cultuur.

En ook hier valt Patrick De Rynck bij: Als alleen ‘aantallen’ richtinggevend zijn, dreigt marktconformiteit. Dat wordt nog eens versterkt als men voor diverse keuzes en beslissingen de huidige media als maatstaf neemt, en als men voor z’n aankopen afhankelijk is van boekhandels met een beperkt en uiterst marktconform aanbod. En ook hij vreest dat bibliotheken zichzelf overbodig maken door een al te vraaggerichte en marktconforme houding

Ook over waarom het marktcorrigerende aspect van de lokale bibliotheek zo kon verschromelen, hebben beide hun mening. Koen van Bockstal zegt overtuigd te zijn dat dit niet noodzakelijk een eigen

keuze is. De prioriteitsstelling van de lokale beleidsmakers en bijhorende cijfers zoals uitleencijfers, bezoekfrequentie en het aantal actieve lezers primeren dikwijls. Patrick De Rynck vindt dat er vooral een bewaarreflex ontbreekt en dat schrijft hij toe aan het uitblijven van overkoepelende afspraken, bijvoorbeeld op regionaal niveau.

Bruno Vermeeren, coördinator van de VVBAD, wijst er op dat verwachten van bibliotheken dat zij marktaanvullend werken, een cultuurpolitieke keuze is. De bepalingen in het decreet Lokaal Cultuurbeleid zijn algemeen en als een overheid die keuze maakt, mag je verwachten dat ze daarvoor middelen voorziet en die doelstelling opvolgt en evalueert door daarvoor indicatoren te ontwikkelen. Het collectiebeleid is dus een lokale bevoegdheid en het is maar de vraag hoeveel lokale besturen wakker liggen van een marktaanvullende werking van hun lokale bibliotheek,

verduidelijkt Bruno Vermeeren. Er is dus geen kader dat garandeert dat bibliotheken die aan de slag gaan met moeilijkere genres zoals poëzie, essay of theater, daar ook voor beloond worden.

Maar die marktcorrigerende functie hoeft geen opdracht te zijn voor elke bib afzonderlijk. Het kan ook voor de openbare bibliotheken als netwerk, hier vult Bruno Vermeeren Patrick De Rynck aan. De regionale samenwerkingsverbanden en het streekgericht bibliotheekbeleid van de provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie komen dan in beeld. Hij geeft de werking die Winob in West-Vlaanderen ontwikkelde rond games in de bib als voorbeeld. De bibliotheek als promotiekanal voor het boek dus, maar dan niet vanuit commerciële

criteria, wel vanuit inhoudelijke. Maar ook dat veronderstelt uiteraard een bibliotheek die over voldoende basisfinanciering beschikt.

Kan de bibliotheek vermijden dat moeilijkere genres ongelezen blijven? Patrick De Rynck is overtuigd dat bibliotheken zich vooral moeten afvragen hoe ze ongelezen boeken kunnen vermijden. Onder andere door te investeren in een variëteit aan goede boeken en in enthousiast personeel, 'supporters' en middelen die maken dat mensen die boeken dankzij de bibliotheek en haar aanbod, de aanwezige sfeer en het personeel ook gaan lezen. Ook het Vlaams Fonds voor de Letteren is er van overtuigd dat deze aanpak vruchten zou afwerpen. De bibliotheek is immers, samen met de plaatselijke

boekhandel, het etalageraam of de ontdekkingsplaats bij uitstek voor een breed en divers aanbod. Zeker in een tijdperk waarin lezers overspoeld worden met informatie en méér dan ooit behoefte hebben aan betrouwbare poortwachters. Een bibliotheek kan zo'n oase zijn, die met smaak, durf en visie een gefundeerd oordeel durft uitspreken over wat waardevol is of aandacht verdient, wars van bewezen succes, maar op basis van intrinsieke en eigenzinnige kwaliteit. Een bib die zichzelf als gids en poortwachter serieus neemt, doet er alles aan om ook de minder evidente titels en genres te promoten. Informeren over en presenteren van klassiekers, moeilijker genres, debuten en waardevolle buitenlandse literatuur in vertaling zou steeds één van de basisprioriteiten

van de bibliotheek moeten zijn.

Bruno Vermeeren is duidelijk: als verwacht wordt dat bibliotheken 'moeilijke' genres in huis halen, heeft dat maar zin als ze daar ook een werking rond ontwikkelen. Hij wijst erop dat dat betekent dat bibliotheken niet alleen budget moeten hebben voor collectie-onderdelen die minder renderen, maar dat ze ook over personeel moeten beschikken dat met die collectie-onderdelen aan de slag kan: voldoende personeel met de juiste competenties. Maar momenteel wordt er helaas bespaard op de volledige werking van bibliotheken, collectie zowel als personeel.

DE JUISTE BALANS

De spanning tussen klassiekers en bestsellers, populaire en minder voor de hand liggende titels zal altijd aanwezig zijn. Net als de dualiteit tussen de verschillende rollen van de openbare bibliotheek: enerzijds een poortwachter, een gids naar een rijk en divers aanbod die je laat kennismaken met minder evidente keuzes. Anderzijds net zo goed een instelling die nieuw publiek tracht te werven en zijn uitleencijfers liefst van al ziet toenemen. Het is een evenwicht zoeken tussen gebruiker en collectie, tussen marktcorrectie en rendement. Wat weegt het zwaarste door voor de bibliotheek?

Het zal altijd wel een beetje koorddans blijven. ■■

Vindt u de bibliotheek als marktcorrigerende instellingen een wens of een waarheid? En wat zijn uw argumenten? Laat het ons weten op meta@vbad.be

> Kimberly De Roo, *Onderzoek naar de aanwezigheid van niet-mainstream-literatuur in de openbare bibliotheken van Vlaanderen en Brussel*, UGent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2011, 106p.

